

با توجه به توضیحات فوق روشن می‌شود که کوسکوتها از جمله سسها در ایران از آفتهای مخرب زراعی هستند و اگر در مزرعه یونجه، عدس، شبدر، کتان، ریحان و نظایر آن پیدا شود، موجب نگرانی زارع می‌شود زیرا به احتمال زیاد قسمت عمده زراعت او در فاصله کوتاهی نابود می‌شود ولی گونه‌هایی از این گیاه انگلی مخرب، در عین حال که آفت گیاهان زراعی هستند ولی منبع داروهای شفابخشی برای انسان می‌باشند و در طب سنتی از انواع آن برای مداوا و معالجه بیماری‌های مختلف به‌طور وسیعی استفاده می‌شده است. با این توضیحات مقدماتی اینک به شرح چندگونه از کوسکوت دارویی می‌پردازیم:

1. افتیمون:

گیاهی است پیچنده انگلی از انواع سس، در کتب طب سنتی با نامهای «اقتیمون»، «اقتیمون» (الابنیه) و «اقتیمون» [شرح اسماء] آمده است. به فرانسوی آن *Cuscute du thym* و به انگلیسی *Dodder* گویند.

گیاهی است از خانواده *Convolvulaceae* یا *Cuscutaceae* نام علمی آن *Cuscuta epithimum* Murr. می‌باشد.

کلمه افتیمون ظاهراً از لغت یونانی آن گرفته شده و این لغت در یونانی به معنای دواء الجنون می‌باشد و این یکی از دهها خواص افتیمون است که برای بیماری‌های عصبی و جنون به کار می‌رود و در شرح خواص آن خواهد آمد.

مشخصات

اقتیمون گیاهی است یکساله که در بهار می‌روید و به گیاهان میزبان خود حمله می‌کند و به آنها می‌پیچد و تا اواخر تابستان هم پایه‌پای میزبان ضعیف شده، رشد می‌کند و گل و بذر می‌دهد. ساقه‌های آن به شکل نخ قرمز رنگ یا قرمز مایل به زرد است. گل آن سرخ غباردار با ریشکهای بسیار نازک مانند مو و تخم آن ریز، مغز آن سرخ مایل به زرد که روی آن را قشر سخت سیاهی پوشانیده است.

این‌گونه سس در ایران در اطراف تهران در کرج، در دامنه‌های البرز در کندوان، پل زنگوله و در دیلمان در مزارع غلات، در شوش، ازنا، همدان و در اصفهان در شاه کوه انگل روی گیاه *Lactuca orientalis*، در فارس در کازرون انگل روی *Vicia* و در بندرعباس انگل روی شنبليله و گونه‌های دیگر آن و در جزیره هرمز، قشم و در کرمان در کوه جوپار بر روی آرتمیزیها و در کوه لاله‌زار روی آویشم و آزر به دیده می‌شود.

معارف گیاهی، ج 6، ص: 395

افتیمون علاوه بر گیاهان فوق به یونجه، سرو کوهی، گیاهان خانواده نیلوفر صحرائی، گیاه شیر پنیر (غالینون)، بومادران و گیاهان دیگری نیز حمله می‌کند.

گونه‌ای از این گیاه به نام *C. reflexa* Roxb. در هند مورد بررسی قرار گرفته و به هندی «آکاسبل» گفته می‌شود و این همان گونه‌ای است که در مخزن الادویه و سایر کتب طب سنتی اغلب به عنوان افتیمون ذکر می‌شود، لذا به شرح ترکیبات شیمیایی آن می‌پردازیم.

ترکیبات شیمیایی

در افتیمون گونه *C. reflexa* مواد کوسکوتالین^۱ و کوسکوتین^۲ مشخص شده است. در تخمهای آن پیگمانهای آماربلین^۳، کوسکوتین، یک نوع موم و مقداری روغن^۴ یافت می‌شود. بعلاوه همان‌طور که قبلاً ذکر شد وقتی که این سس به گیاه صندل سفید حمله می‌کند، در ترکیبات شیمیایی آن دی-مانیتول یافت می‌شود و در مواردی که روی سایر گیاهان مستقر می‌شود وجود ماده دولسیتول در آن مشخص شده است. در هند از دانه‌های این گیاه به عنوان بادشکن و ضد کرم شکم و از ساقه‌های گیاه به عنوان مسهل و در استعمال خارجی برای تسکین خارش و از دم‌کرده آن به صورت مایع شست‌وشوی زخمها و از ساقه‌های آن برای رفع اختلالات صفراوی استفاده می‌شود.

خواص - کاربرد

گیاه افتیمون طبق نظر حکمای طب سنتی از نظر طبیعت نسبتاً گرم و خشک است و از نظر دارویی بیشتر ساقه‌های قرمز نخی شکل و گل آن مصرف می‌شود ولی در مواردی از تخم آن نیز استفاده می‌شود. در مورد خواص آن معتقدند که مسهل سودا و بلغم است و ساقه‌های آن به تنهایی و یا مخلوط با بنفشه یا فلفل مصرف می‌شود.

برای بیماری‌های عصبی، جنون، مالیخولیا، سردرد، کابوس، لقوه، دردهای مفاصل و سرطان نتایج خوبی داده شده است، به همین علت در بعضی کتب آن را «دواء الجنون»

معارف گیاهی، ج 6، ص: 396

نیز می‌نامند. اصولاً افتیمون برای اشخاص پیر و سالمند و همچنین مزاجهای سوداوی نافع است و برای مزاجهای گرم صفراوی خوب نیست. طبق نظر جالینوس حکیم اگر تا یک هفته هر روز 35 گرم ساقه‌های نخی و گل‌های گیاه را در شیر تازه دوشیده شده بخیسانند و با 75 گرم سکنجبین مخلوط کرده و بخورند برای رفع سردردهای سوداوی،

¹ Cuscutalin.(1)

² Cuscutin.(2)

³ Amarbelin.(3)

⁴ Semidrying Oil.(4)

جنون، مالیخولیا، تشنجهای امتلائی و خفقان مؤثر است. طبق نظر شیخ الرئیس ابو علی سینا اگر 14 گرم گیاه اف تیمون را ساییده با قدری عسل و کمی نمک بخورند مسهل خوبی برای سودا و بلغم است و به نظر بغدادی اگر قدری سرکه هم به موارد فوق اضافه شود، اثرش بیشتر است.

اگر 40 گرم تخم اف تیمون را در کیسه کتانی ریخته و بسته و آن را در 400 گرم سرکه انگور به مدت یک شب در فضای آزاد بگذارند که خیس بخورد و روز بعد آن را فشرده و صاف شده آن را گرم کرده و با 75 گرم شربت بنفشه و 37 گرم شربت ورد و مکرر (شربت گل سرخ) و 5 گرم روغن بادام شیرین مخلوط نموده و هر بار 20-8 گرم بنوشند، به عنوان مسهل سودا بسیار مؤثر است. بدون اینکه هیچ عوارض جانبی داشته باشد. شربت فوق برای مالیخولیا، وسواس سوداوی نیز نافع است. در نسخه دیگری آمده است که اگر 35 گرم مغز فلوس خیار شنبر نیز به ترکیب فوق اضافه شود، تأثیر آن بیشتر و مفیدتر است.

باید توجه شود که در تهیه جوشانده‌های اف تیمون اصولاً از جوشانیدن زیاد آن باید خودداری شود و خیلی کم جوش داده شود زیرا جوش زیاد خاصیت آن را کاهش می‌دهد.

نسخه حکیم محمد باقر موسوی حکیم‌باشی شاه سلیمان صفوی برای شربت ساده اف تیمون: 180 گرم اف تیمون سرخ مرغوب را در یک کیسه کتانی کرده در 6 کیلوگرم آب که قبلاً جوش آورده شده بیندازند بگذارند 3-2 جوش بخورد پس از آن دیک را پایین آورده آن قدر کیسه را مالش دهند تا عصاره و قدرت دارویی اف تیمون کاملاً داخل آب شود، بعد کیسه را چلانیده کنار بگذارند و چهارصد گرم سرکه کهنه انگور و پنج کیلوگرم شکر سرخ داخل آن کرده بجوشانند تا قوام آید. از این شربت هر بار تا 70 گرم بنوشند. برای اشخاصی که مالیخولیا و وحشت دارند و برای بیماری‌های سوداوی بسیار نافع است.

دکتر شلیمر در مورد خواص کشوت به نقل از تحفه می‌نویسد که عصاره آن مخلوط با سکنجبین برای رفع اختلالات صفرا در بیماری زرد یرقان بسیار مؤثر

معارف گیاهی، ج 6، ص: 397

است. تخم آن مدّ و قاعده‌آور است و به صورت ضماد برای کاهش درد مفاصل⁵ بسیار مؤثر است.⁶

5) (1) Arthritis

⁶ میر حیدر، حسین، معارف گیاهی، 8 جلد، دفتر نشر فرهنگ اسلامی - تهران، چاپ: هفتم، 1385 ه.ش.